

Pawlicki Stefan, ks. dr.
Ǫ męczennikach scyllitańskich.

R. 1882

Prof. Usener odkrył i wydał w tym roku + [manuskrypt grecki] ~~grecki tekst, Akt swaności~~ [męczenników] ~~Akta Scylli-~~ ~~tańskich~~ [z pogrecku], który [nad] ~~nowe rzuca~~ światło [roz]jaśnia wiele spornych kwestyi w pierw- ~~otnikom~~ ~~niespodziewanie~~ ~~pierwsze~~

dziejach Kościoła [afryk.] Akta męczenników Scyllitańskich [słusznie] uchodziły [oddawna] ~~zawsze~~ za nie mniej [ważny jak] ~~jeden z~~ ~~naj~~ciekawszych dokumentów, ~~z epoki~~ ~~historycznych. Wiadomo że mało ma-~~ ~~my jeżeli nie~~ [bo] jeżeli nie są ~~zupełnie~~ urzędowym [protokułem], to w każdym razie bardzo [do niego zbliżonym] ~~dokładnym~~ sum- ~~to przynajmniej wiarogodnych i współ~~ [maryuszem] ~~sprawozdań~~ z procesów, [jakich] ~~męczenników~~, ~~jakie~~ po całym obszarze [państwa] rzymskiego ~~imperyum~~ wytoczono [chrześcijanom] ~~się z niezliczoną~~ [bez liczby i litości] ~~srogością~~ w pierwszych trzech wiekach [naszej ery] ~~chrześcijaństwa~~. + ~~Pomniki literackie~~ ~~Kościoła~~ uległy barbarzyńskiemu zniszczeniu za [cesarza] ~~czasów~~ Dioklecyana, a ~~z~~ protokuły urzędowe, [zwłaszcza nowsze] ~~nie zawsze~~ ~~dokładne a zawsze jednostronne~~, także [we wielkiej części] poznikały, gdy za Konstantyna W. ~~znak Chrystusa ogłosił godłem cesarstwa~~. Każda partya ustępująca z władzy niszczy papiery ją kompromitujące, skąd nie dziw, że pogańscy dygnitarze, którzy ~~niemal~~ kilkanaście, nawet kilkadziesiąt lat przed zwycięstwem Kościoła ~~prześladowali~~ [[illegible]] srogo wiernych, usunęli dokumenta, które mogły ich samych lub ich spólników narazić na zemstę, jak sądzili, zwycięzców. Mało więc

+ Zważywszy, że zapiski notaryuszów [chrześc.], robione podczas [prześladowania i jak tyle] ~~[illegible] męczenników~~ innych Kościel: pomników ~~pism~~: [zważywszy], że ~~następnie~~ za Konst. W. gdy pogańscy dygnitarze z obawy przed zemstą zwycięskiego chrześc.: usunęli [kompromit.] ~~papiery, które mogły ich lub spólników~~ wszystko co mogło ich lub ich stronnictwo skompromitować; zważywszy nareszcie że to ~~mało~~ co zostało doszło nas w bardzo późnych przeróbkach, nie rzadko z odpowiednim gustem i wspomnieniem dokonanych, zaprawdę nie można dość wysokiej ceny naznaczyć dokumentom spółczesnym a niezaprzeczonym.

~~ocalało spółczesnych dokumentów~~. A jeżeli tak prawda ~~się stało~~ o ~~tko~~ trzeciem wieku i czwartem stuleciu ~~a początku czwartego~~, to bardziej jeszcze o drugiem, z którego ~~mniej jeszcze~~ ~~bardzo~~ Kilka tylko pozostało spółczesnych sprawozdań ~~pomników~~ martyrologicznych, prawda że bardzo znakomitych. ~~kilka zachowało się aktów męczeńskich~~. ~~Otóż~~ Wśród nich akta scyllitańskie godne zajmują miejsce: taka w nich ~~odznaczają się niezwykłą~~ prostotą, prawdziwością, a wszędzie ~~wiarogodnością~~ i prawie drobiazgową dokładnością ~~ścisłością~~, tak iż wydają się żywcem wyjęte z archiwum kartagińskiego prokonsula. Trafnie nazwał je ~~ci~~ ~~Mógł bez przesady~~ pierwszy ich wydawca Baronius ~~nazwać je~~ quovis thesauro cariora.+

~~Jednakże~~ Ale nie tylko ~~tem są ważne~~ dają nam one w tem jest ich znaczenie, że dają nam ~~z~~ ~~dają~~ obraz dokładny owych smutnych ~~procesów~~, w których dostojnicy cesarstwa czasem łagodnie czasem okrutnie, a zawsze ~~najęczej~~ bez stałych zasad prawnych rozstrzygają o życiu, honorze i majątkach niepoliczonych ~~szlachetnych~~ ~~zdrowych~~ ~~najlepszych~~ obywateli.+ + zawierają ~~one także~~ kilka dat ~~datach~~ chronologicznych, które niezmiernej ~~najwyższej~~ są wagi dla historyi kościoła afrykańskiego i dla rozwoju ~~epoki~~ liter. Tertulliana. ~~Naprzód~~ Występuje w nich "p." ów prokons. Saturninus, który w Afryce pierwszy, według ~~słów~~ Tert. dobył miecza na chrześcijan.+ On to 17. lip. dwunastu biedaków, ~~siedmiu mężczyzn a pięć kobiet~~, z miasteczka

+ Którym prócz nazwy chrześcijańskiej nic zarzucić nie można było, zachowały nam prócz tego

Scylli przed ~~swój trybunał stawionych~~ zrazu łagodną perswazyą ~~namową~~ usiłuje nakłonić do oczenia ~~odwieść~~ ~~od wiary~~ bożków ~~chrześc~~: a gdy S. Speratus, ~~tak samo za~~ ~~głównie wyznawcę~~ i towarzysze jego o karach stałość niezachwianą ~~niezłomną~~ okazują, ofiaruje ~~im 30 dni namysłu. Ale Sper. mu~~ ~~odpowiada: zostaję chrześc~~: bez zmiany. To samo inni ~~reszta~~ odrzekli jednomyślnie ~~Wtedy prokonsul~~ skazuje ich na ~~śmierć~~ ścięcie. a ~~oni radośnie wyrok przyj-~~ ~~mują~~ życie kładą za wiarę. ~~Jeden~~ z nich Narzallos zawołał: dzisiaj będziemy w niebie męczennicy Boga mili.

Jesteśmy u wstępu do martyrologium a ~~rozpoczyna~~ zaczyna się świetnie. ~~Świetnie zaczyna Kościół afryk: swoje dzieje męczeńskie~~. Jednego dnia ~~naraz~~ dwunastu chrześcijan (mężczyzn i kobiety) z niewypowiedzianym zapałem ~~mężnie i ochoczo~~, kładą życie swoje za wiarę ~~a pamięć ich aż do inwazyi~~ ~~oddają głowy swoje pod miecz katowski~~. To też grób ich otoczony mieszczącym się kultem aż do inwazyi wandalskiej)

A nie byli to ani pierwsze ~~ani jedyne~~ ani jedyne ofiary wspomnianego prokonsula. ~~Wcześniej~~ Przed nimi przedali ~~życie~~ Namfamo i towarzysze jego, a po nich w całej Afryce ~~a więcej z wyroku~~ poginie rzesza nie jednego chrześcijan + Wre zatem prześladowanie ~~Saturnina. On to pierwszy inaugurował~~ w Afryce ~~nową politykę kościelną~~, czy to ~~odebrawszy nowe instynkty~~ czy też ~~aplikując stanowczo~~ ~~nadając im~~ dawniejsze ~~ustawodawcze~~ prawa ~~od nego uznawali się poprzednicy jego~~

+ a to prześladowanie afryk:, które tyle przysporzyło chwały i tyle nowych zwolenników wiarę Chrys: zawdz. Satur: czy to nowe odebrawszy instynkty czy też wykon z nielubianą energią aplikując (w ~~ptaszkowym~~ razem do ~~poprzedników~~ poprzedników swoich przeciwieństwie.) na urzędz. prok:

Gdybyśmy znali rok, w którym Sat. rządził prowincyą afryk: mielibyśmy punkt stały wśród chrześc. chronol. afryk. stosunków. Tert. bowiem twierdzi, że przed Sat. nie ~~było~~ wylewano krwi chrz: w Afryce a zatem męczennicy

tamtejsi wszyscy młodsi od owego roku.
Wiedzielibyśmy dalej, kiedy najprędzej
mógł napisać Tert: swoje dzieła
w których mowa czy o prokonsulu
czy o prześladowaniu. Te i wiele innych
kwestyi chron: zawisły od prokonsulatu
Saturn: ale niestety data tego prokon: ~~ten~~
była zupełnie niepewna. Gdybyśmy
znali rok jego konsulatu, moglibyśmy
choć w przybliżeniu oznaczyć jego
prokon: gdyż między jednym a drugim
urzędem zwykle upływał przeszło
12-15 lat. Ale jak nie stoi z
jedenastu Saturninów zapisanych we
fastach kons: między śmiercią Cezara
a ces. Diokl: ani jeden nie nazywa
się Vigellius a żaden z nich nie może
być tem sam, o którym mówią akta †
Był to więc prawdopodobnie jakiś
konsul suff: których spis bardzo jest
niedokładny.
Szukano więc innych skazówek chron:
w samych aktach. Z nich dwie mianow.
zasługują na uwagę: data konsularna
i wzmianka o cesarzach w kilku
mskr. Jednakże data ~~pro~~kons: brakujące ~~zacho~~-
zrewana w kilku mskr: (Colbert- i n. 2179. 2180 du fonds latin
~~wana w mskr. Baron: i we fragm:~~
~~Mabillona~~ była do niepoznania
uszkodzona. W tekście Baron: czytamy
Existente Claudio Cons: a we fragm.
Mabillona (tom 4. Vet. Analect.) In diebus illis praesidente bis Claudiano cos:

co oczywiście nie dawało zrozumiałego sensu a ~~warjanty~~ odmiany niektórych mskr: praesidante lub praesente zam. existente nie naprawiały sprawy.

Za to druga wzmianka chron: wiele była jaśniejsza: w niektórych rękopismach mowa o dwóch imperatorach a w tekście Baron: podane nawet ich nazwiska: Sewerus i Antoninus (Caracalla). ~~Otóż~~ Polegając na tej ostatniej wiadomości oraz na źle zrozumianym ustępie z Tert: (Apol. 5) że żaden dobry ces: aż do Sewera nie prześladował chrześc: zgodzono się na r. 198 jako kres przed którym nie mógł odbyć się proces Scyll: gdyż dopiero w czerwcu tegoż r: ces: Sewerus przybrał sobie na aug: Karakallę. Prócz tego ~~w r. 200~~ ~~byli Kons: Tib. Claudius Severus i Aufidius Victorinus.~~ Była ~~więc~~ wielka ~~okazja~~ pokusa, której już uległ Ruinart, ~~do przypuszczenia~~, że w owym zepsutym i bezsensownym existente lub praesente lub praesidente Claudio lub Claudiano ukryć: domyślać się Tib. Claudiusa Sewera który ~~razem~~ był Kons: w r. 200 razem z Aufidiusem Wiktorynem. Rok ten, zatwierdzony powagą uczonego Borghesi, przyjęty został powszechnie przez uczonych

Wyznać trzeba, że jeżeli która, to ta hypoteza miała wszystkie cechy prawdopodobieństwa i że z mskr: jakie mieliśmy do tego r: lepszej żadnej wydobyć nie można było.

Hypoteza ta miała dwa bezpośrednie następstwa:

1a Przyjęmy r. 200 jako pierwszy, w którym prześladowano chr: tem samem przypisywano Kościołowi Kart: bardzo krótkie istnienie, skoro ~~mógł wolności aż do~~ dopiero za rządów Sept. Sew. wszedł w kolizyę z władzami rzym:

2a Wszystkie dzieła Tert: w których mowa o prześlad. chrześc. w Afryce, muszą być ~~składe~~ napisane po r. 200. bo jak sam mówi, dopiero Sat: pierw: gladio in nos egit.

Nie należy zataić, że takie rozwiązanie sprawy nie wszystkich zadowoliło, że napotkało nawet na słuszne i gruntowne zarzuty

Pytano się n. p.: czyż można uwierzyć, że dopiero pod koniec II° w: zjawili się chrześc: w Kartaginie, która tak ożywione miała stosunki z Rzymem? a jeżeli już byli tam dawniej, to jakże się stało, że ich nie prześladowano za Marka Aur: kiedy według najpoważ: dziejopisarzy Kościoła

prześlad. było ogólne po całem wyp. imp.?
Pytano dalej, dla czego Sat. w pierw. latach Sept. Sew. inauguruje nienawiśnę dla chr. polit. Kośc.: skoro Tert. dowodzi że ~~wy~~ zrazu Sept. Sew. był życzliwie usposobiony dla chrześc.: a prawa przeciw nim ogłosił dopiero w r. 202.?
Powst. zatem takie skromne powątpiewanie czy tradycya tekstu zgadza się z kons. Tib. Claud. Sew. i Auf. Wikt.
Niewnegliwy porządek: praesente lub existente ~~cos~~ Claudio (v) ~~Marcia~~ ~~Story~~ ~~bez~~ ogólnie dwa nazwiska: ~~dw~~ w sobie ukrywa: jeśli
Konsulat Claud: tłumaczył wyraz Claudio, nie tłumaczył z pewnością słów existente lub praestente lub praesente a mniej jeszcze tłumaczył zagadkową formułkę w frg. Mab.: praesidente bis Claudiano coss.
Powątpiewaniu dał wyraz Leon Renier proponując aby czytano Praesente II. et [illegible] Condiano coss. Przeciw tej propozycyi jakkolwiek najściślej zgadzała się z tekstem i tłumaczyła zarówno praesente jak praesidente i bis i Claudiano podnoszono ~~Bor~~ że jeden z mskr. podaje wyraźnie imiona dwóch ces.: Sew. i Karak. dod. a gdyby te imiona, które nawet za późniejsze, to inne nowe nie wymieniają, jakkolwiek mskr. mówią o nich w liczb. mnogiej, że zatem ~~r. 180~~ Konsulat Praesensa i Kondiana nie zgadza się z tekstem, bo w lipcu r. 180 już
że w lipcu r. 180 już umarł był Marek Aur.: a że prokons. nie mógł nie wiedzieć o tem że jeden tylko władz. panował. – Zostano więc przy r. 200 i przy dogm. twierdz.: Borghesi, że nie mamy śladu by prześlad. dostało się do Afryki pod Sept. Sew.

Takie było położenie rzeczy, kiedy odkrycie greckiego tekstu przez prof. Usenera (któremu zawdzięczamy już kilka cennych studyów hagiograficznych ~~publikacyi w dziedzinie~~) (odkrył w Paryżu grecki tekst tychże samych aktów +) z gruntu je odmieniło. Tekst grecki, mając na czele dokładną datę konsularną, przenosi akcyą o 20 lat w tył, tj. r. 180 kiedy Praesens po raz drugi i Condianus byli konsulami. + Z tą datą inne wzmianki chronol. tegoż tekstu w najlepszej zgodzie, gdyż nigdzie nie ~~ma~~ mowy o dwóch lecz zawsze o jednym cesarzu. W istocie w lipcu r. 180 kiedy proces miał miejsce, panował sam po śmierci ojca Commodus od pięciu miesięcy. Słusznie więc prokons: mówi zawsze ~~przed~~ o jednym ces: I tak ~~a ojciec jego Marek Aur. już był umarł lub pięciu miesięcy temu~~. Sprawdził się ~~więc~~ genialny domysł Leona Renier a dzieje chrześcijańskie Afryki cofnęły się w tył o lat dwadzieścia.--

Odkrycie prof. Usener ~~jest~~ ma cenę niezwykłą. Nasamprzód tekst grecki pod każdym względem lepszy. ~~od łacińskich, jakie dotąd mieliśmy w tem~~ Nasamprzód jest on wszędzie krótszy, dokładniejszy, prostszy od tekstów. Tekst u. Bar: ~~proces~~ rozprawę sądową rozdziela na dwa dni i trzy ustępy: pierwszego dnia przesłuchani są sami mężczyzny, poczem kazał prokon: odprowadzić ich

do więzienia i okuć w dyby; naraziłoż osobno są badane kobiety a ~~później~~ zgolno znowu S. Speratus i reszta męczenników, potem prok. wyrok ogłasza.

W greckim tekście przeciwnie ~~sprawa~~ wszystko ~~dalatto~~ krótko i prosto: sprawa ~~cała~~ w jednym dniu się zaczyna i kończy, co i prawdopodobniej więcej jest do prawdopodobieństwa a ma za sobą ~~zgodne~~ i ~~ma za sobą~~ z rękopismami ~~pewną~~ tradycyą. gdyż ~~o~~ z wyjątkiem ~~[illegible]~~. Bar.: wszystkie ~~[illegible]~~ z innemi tekstami zgadzają się w tej kwestyi ~~[illegible] zgadzają się [illegible] [illegible] co [illegible] z greckim~~ z greckim.

Bardziej jeszcze objawia się wyższość tekstu grec.; ~~Daleko większa~~ ~~różnica~~ ~~że~~ w odpowiedziach męczenników: ~~na pytania prok:~~ ~~Ten grecki tekst zawsze jest zwięzły~~ i ~~prosty: słowa męczenników~~ są one zawsze takie jakie przystoją na wyznawców Chr: bez afektacyi, bez grubiaństw, bez ozdobek retory: bez oglądania się na publiczność. ~~Przykład jeden wyjaśni tę różnicę~~ ~~W greckim tekście pyta prok~~: S. Sper: n. p. zapytany czy trwa przy chrześc. wierze?

~~A św.~~ odpowiada: Jestem chrześc. Potem dodaje grecki tekst: To samo odrzekli (wszyscy inni święci ~~odpowiedzieli~~.

~~Patrzmy co z tej krótkiej odpowiedzi~~ Teraz krótki ustęp jasny i dobitny przechodzi przez najrozmaitsze metamorfozy w rękop. ~~zrobiły stało się w~~ ~~[illegible]~~. Łaciń:

Tekst. Baron:

Św. Sperat: Ja trwam (przy wierze) i wszyscy słuchajcie, że chrześc. jestem. Słysząc wszyscy, którzy z nim byli uwięzieni zgodzili się na jego wyznanie, mówiąc: i my także ~~jesteśmy~~ ~~również~~ chrześc. ~~jesteśmy~~

Tekst Colb:

Św. Sper: Tę wytrwałość chrześc: nie moim siłom zawdzięczam lecz z Bożego daru mieć ją przekonany jestem. Zatem, jeżeli chcesz ustalone zdanie mego zdania usłyszeć: chrz. jestem. A ~~iż~~ ~~tem~~ wyznaniem zgodzili się inni także męczennicy Boga.

Tekst ze Silos

S. ~~Sper~~ Tę wytrwałość nie moim itd.

...

chr: jest. Jakichkolwiek katusze zadać mi zechcesz, chętnie przyjmując je zniosę za imię P. Boga Mego. W tem wyznaniu inni męcz.

[illegible] mgarnikach. [illegible]

[illegible] ta [illegible] nie y [illegible]
[illegible] [illegible] na [illegible]
dzina, [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] w [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] impr[illegible]
[illegible]
[illegible] jednego
[illegible] Ramieni [illegible]
[illegible])
[illegible] jest [illegible]
[illegible] ani [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible].
[illegible] tych [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] to [illegible]
nie [illegible], gdyż [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ Antyczna ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

[illegible] Aug: a zatem śledziwo mogą [illegible] 17. lip. 198, [illegible] przez mnichów: XVI kal. Aug. [illegible] mogło być później – a prawdopodobnie w r. 200, kiedy jeden z konsulów [illegible] Claud. Severus, skąd [illegible] [illegible] [illegible] czas [illegible].

Według tej daty oznaczono także prokonsula Vigelliusza Saturnina, którego [illegible] konsul: był nieznany.

Tak stały rzeczy, kiedy prof. Usener odkrył w bibl: narod. w Paryżu (no. 1470 du fonds grec) tekst grecki tych samych aktów męczeństwa: wydał go w katalogu lekcyj uniw: Bonn [illegible] letnie r. 1881.

Tekst ten odrazu zmienił postać rzeczy i cofnął w górę o jakie 20 lat męczeństwo: dzieje Afryki: Tekst ten wyjaśnił także wiele rzeczy niejasnych lub zgoła niezrozumiałych w tekście łacińskim:

Na szczęście ma datę kompletną: Gdy Praesens po raz drugi i Klaudianos byli konsulami – jest to r. 180 po Chr.

[illegible] wcześniej Leon Renier propo[illegible] tę datę, gdzie się [illegible] [illegible] najściślej wypływała: [illegible] z [illegible] Pianii [illegible] co?:

ale obi[illegible] go Borghesi podwójną trudność:
1° że do liczby tego n: Marci Aurelii i Antonini (a nie jak podaje tekst łaciński Severus i Antoninus) a.

że zmiana wyrażeń Severo et Antonino na Antonino et Commodo jest [illegible] i potem na nic się nie zda. [illegible]

2° w liczbie, kiedy proces miał miejsce panował sam Commodus: jakże mógł [illegible] nie [illegible] o [illegible] [illegible]?
Na te trudności nie było odpowiedzi:
Na tego nie przyjęto hypot. Renier[illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] o jednym [illegible] a można [illegible] παρά τοῦ ἡμῶν αὐτοκράτορος –
panowanie 17. lipca: 180 panował [illegible] pierwsze miesiące sam Marcus Aur. Jesteśmy w ciągu wielkiego prześladowania – [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] – [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Aur. [illegible] [illegible] [illegible] Marc. Aur.: [illegible] skazał [illegible] i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible]

potem: juramus per congenita felicitate domini nostri regis[?] τοῦ αὐτοκράτορος ἡμῶν [illegible], et pro ejus salute supplicamus.

Wartość tekstu jest nadzwyczajna i na tej więcej niż od Usener. ponad się nowy [illegible] aktów wydawca p. Aubé.
Naszem[?] wszystkie, jakie mamy rękopisma łacińskie, są amplifikacyami lub przekładami zrobionemi na [illegible] [illegible] [illegible].

Tekst Barona: nowit wydz. [illegible] [illegible] [illegible] moie przy [illegible] [illegible] akt. Teki : [illegible].

[illegible] mamy [illegible] [illegible] [illegible] którego robiono [illegible] [illegible] nas [illegible] [illegible] z naszą wolną i [illegible] metafrazą.

że [illegible] [illegible] nie [illegible] [illegible]

rob. [illegible] [illegible] –

że z greckiego [illegible] [illegible] [illegible]

początki [illegible] :

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] – [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

że [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] 12 [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible], że [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible])

a [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

a z [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

że obecne mamy [illegible] Tacii : za przeróbkami [illegible] nie zaś [illegible]

Czy tekst grecki jest oryg: utworem czy też przekładem łacińskiego –

Usener tak utrzymuje a przywodzi [illegible]: [1]) że sprawa przed prok: nie mogła toczyć się po grecku –

[1] [illegible] nec [illegible] [illegible] [illegible] acta graece [illegible] [illegible] neque [illegible] coram proconsule Africae potuerunt neque scripta esse Carthagini probabile [illegible] atque insunt quae equidem nisi ex sermone latino explicare nesciam, velut [illegible] pro eo quod est δόξα aut [illegible] lat. persuasio aut [illegible] [illegible], latine pers [illegible] [illegible]

Mycenaecy
Scylit. 2.

[illegible] niepodobnie [illegible] prawdy, [illegible]
pisi w kartach po grecku.

[illegible] się pewne [illegible] w tekście [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
z [illegible] jest [illegible]
[illegible] elegancji [illegible]
[illegible] przekładu - nie jest to styl
[illegible] obcy forma.
Są pewne wzory [illegible],
[illegible] jednak [illegible]
[illegible] w tej [illegible]
[illegible] jako [illegible] greckiej, a
[illegible] jest
[illegible].
[illegible]
[illegible] łacinie:
[illegible] - [illegible]
[illegible] co [illegible]
[illegible] lub [illegible]

[illegible]
[illegible] po grecku
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] - [illegible] w 2^{ur} [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible], [illegible] może [illegible]
[illegible].

Ale [illegible] [illegible] [illegible] z ~~[illegible]~~ jeszcze
[illegible] [illegible] [illegible] zaczęła się po
łacinie i po łacinie śpiewano wszystko
że ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] nakoni;
po łacinie [illegible] [illegible] [illegible], ale
[illegible] [illegible] [illegible] być prowadzone.
Łacina - jest [illegible] [illegible].
Mógł [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
mówi po grecku, uczy po łacinie
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] miast;
[illegible] [illegible] [illegible] po łacinie [illegible]
[illegible] [illegible].

Mamy [illegible] ~~[illegible]~~ w familii
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] po łacinie, [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
nie nie umiała po łacinie [illegible] 3
[illegible] [illegible] być [illegible] [illegible] [illegible]
Perpetua mówi po grecku i [illegible]
i [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] po [illegible] i przez [illegible]
być [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

bo że tekst ten nie jest samym urzędowym protokółem, lecz chociaż redakcyą, nie po-
trzebnie ściśnio.

Jeżeli przechodzi się do konkluzyi, nasuwających się od razu, po przeczytaniu nowego tekstu, są one liczne a nadzwyczaj ważne.

1° nie tylko dokładnie oznaczają sprawy [illegible] i martyrologia Kościoła św. K: [illegible] o jakie lat 20. Wspomniany [illegible] zwieść [illegible] w pierwszych [illegible] [illegible] Commodu a ale przy przestem prokons. Saturnina [illegible] by [illegible] [illegible] pod koniec panow: Mark: Aurel:

2° Tworz scyll: który został [illegible] pierwszy za [illegible]: na- stępujący w kilka [illegible] po [illegible] Augustańskiej, dowodzi jak naówczas: [illegible] miało [illegible]. Kościoła za Mark: Aur:

3° Możemy teraz z największą dokładnością [illegible] [illegible] prokonsul: Saturnina a tem samem zyskujemy nieoszacowaną [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible]:

L'importanza grandissima degli atti de' martiri scillitani non fu mai messa in [illegible] ed [illegible] oggi possiamo, [illegible] [illegible] di esagerazione, ripetere il giudizio del loro primo editore, il [illegible] Baronio, che [illegible] quasi thesaurum [illegible]. Di fatto hanno un doppio [illegible] storico e cronologico.

Il loro valore storico basterebbe [illegible] per assicurar loro un posto [illegible] fra i ~~documenti~~ della chiesa ~~tra i ne~~ ~~testi del martirologio~~ ~~cristiano~~ [illegible] ~~Di fatti~~ ~~essendo~~ questi atti un [illegible] contemporaneo di un processo (proconsulare) ufficiale istituito contro i cristiani e sappiamo che documenti di tal genere, massimamente nel [illegible] 2° sono rarissimi. Di fatti [illegible] conosciamo altri che la celebre lettera delle chiese di Lione e Vienna [illegible] martirio di S. Potino e [illegible] lettera della chiesa smirnense sulla morte di S. Policarpio.

Ma questo documento, in se rarissimo acquista maggiore valore nell'ordine cronologico.

Il personaggio principale della azione contro i martiri scill: e giudice nel loro processo è il famoso procos: Saturnino di cui afferma Tertull: che il primo perseguitò i cristiani

Vigellio Saturnino, qui primus gladium
in nos egit (ad Scap. 3). Siamo dunque
al principio del martirologio africano
e della sua età eroica ed abbiamo
un punto fisso tanto per la cronologia
come della storia ecclesiastica di
quella provincia quanto per l'ordine
cronol: delle opere di Tertulliano
molto incerto e confuso.
Per ventura il proconsolato di
Saturnino, di cui dipendono le altre
questioni, era cosa incertissima.
Non trovandosi il suo nome nei
fasti consolari, era impossibile
di determinare anche approssima-
mente l'anno del suo proconsolato
Nè ~~dominava~~ risolveva questa incertezza il
testo degli atti, avendo questi o
nessuna data consolare (come il
manoscr. Colbertino) o una data
stroppiata che non ~~dava~~ permetteva nessuna
combinazione. Si legge o exsis-
tente o praesente o praes~~tante~~
Claudio Cos. - e nel frgm°. pubbl:
dal Mabillon si legge praesidente
bis Claudiano Cos: ciò che pareva
ancora più strano.
Una altra indicazione cronol:
non era molto più chiara. Nel
tratto del processo si fa due volte

menzione de' imperatori, ciò che lasciava uno ~~campo~~ spazio larghissimo alle combinazioni [illegible] d'un solo manoscritto dove si [illegible] l'aggiunta Severo et Antonino (più tosto Antono). Osservo che [illegible] [illegible] manoscritti si danno il singo: imperatore [illegible] il testo Baroniano [illegible] trova quella aggiunta, la seconda volta parla d'un solo imperatore.

Raccogliendo questi indizi consol: ed interpretando male un testo di Tert: che fin a Settimio Severo nessun [illegible] imperatore non perseguitava ~~i~~ cristiani ed ammettendo come genuino la lezione del testo Bar: ab imperatoribus nostris Severo et Antonino i archeologi (determinar…) ammesero l'anno 198 come il termino prima del quale non era mai stata persecuzione nella chiesa africana. Dall altra parte ~~credendo~~ trovando che nei fasti consol: l'anno 200 il console Tib. Claudio [illegible], il Borghesi emise l'ipotesi [illegible] che le (parole) [illegible] al principio degli nostri atti presente Claudio era il resto della indrizzione consolare: Tib. Claudio [illegible] e Aufidio Vittorino. Così l'anno 200 fu ammesso come il primo nel quale comminciò a soffrire la chiesa africana.

fatta già dal Ruinart

E come corollari di questo fatto si deducevano due ~~fatti~~ affermazioni generali:

1° che la chiesa Africana era molto giovane non essendo essa venuta in relazione colle autorità romane prima dei tempi di Settimio Severo.

2° che tutte le opere di Tertulliano dove si fa allusione od anche tratta direttamente della persecuzione sono posteriori all'anno 200 cioè il proconsolato di Ilariano.

Vero è che una cosiffatta soluzione della questione non pareva a tutti soddisfacente e restavano dubbi fortissimi.

Si domandava per esempio come era stato possibile che la ~~stata~~ chiesa africana fosse stata risparmiata nella persecuzione di Marco Aurelio: persecuzione alla quale gli scrittori di storia eccl: attribuiscono un carattere universale?

Si domandava inoltre, come la ~~persecuzione~~ politica aggressiva di Saturnino, della quale il processo contro i Scillitani non è che un episodio, ~~e~~ poteva conciliarsi colla benevolenza di Settimio Severo verso i cristiani attestata da Tertulliano e coll'altro fatto che le leggi vessatorie

non furono promulgati che più tardi.
A questo modo, che non riuscissero ~~[illegible]~~
risposta sodisfacente, ~~ed contrario~~
[illegible] la l'asserzione dommatica
del Borghesi: non si ha alcun indizio
che la persecuzione sia penetrata
nell'Africa prima di Settimio Severo †

—

Tale era lo stato della questione
quando il [illegible] nella
biblioteca naz. di Parigi (n° 1470 fonds
grec fol. 128 verso [illegible]) un nuovo
testo degli atti menzionati in lingua
greca. Questo testo pubblicato più
[illegible] la prima volta dallo stesso
Usener prof. a Bonn [illegible] le [illegible]
[illegible] Aubé alcuni mesi fa,
è d'una importanza straordinaria
[illegible] egli [illegible]
[illegible] greci [illegible]
[illegible] il [illegible]
parole ἐπὶ Πραίσεντος τὸ δεύτερον
καὶ Κλαυδιανοῦ τῶν ὑπάτων - la
stessa indicazione, senza [illegible]
τὸ δεύτερον si trova alla fine della
narrazione - [illegible]
ἐπὶ Πραίσεντος τὸ δεύτερον καὶ
Κλαυδιανοῦ, [illegible] dell'anno 180.
[illegible] Praesente bis e Claudiano coss.
Questa data [illegible] concordia

† C'est un peu plus tard, dans la seconde moitié de 198 que s'ouvre le martyrologe de l'Église d'Afrique. Aubé, Les chrétiens dans l'empire romain - Paris 1881. Didier - p. 199

©

volle altre indicazioni [illegible] titolo - non più mengià si ha [illegible] di Antonino e il plurale ~~ax~~ comini nostri Imperatori [illegible] tutti i nostri [illegible] del prigion. [illegible]

[illegible] pro salute d. n. imperatoris e voce di juvare per regnum del un imperatore (vedi [illegible] Ruinart pag. 215-218).

Questi dati sono conformi alla indicazione del giorno 17 luglio [illegible] allora imperatore Marco Aur: era già morto e regnava da cinque mesi il solo Commodo - È dunque giusto que si parli d'un solo imperatore. -

—

La prima questione che si presenta riguarda il valore intrinseco del msr: e nella ~~[illegible]~~ sua relazione più o meno stretta ~~[illegible]~~ coi diversi latini e i msrr: tuttora esistenti.

È qui bisogna subito confessare che una comparazione benché superficiale e breve dimostra la superiorità del testo greco: egli è sempre più chiaro, più semplice, più corretto ed anche più preciso che il migliore testo ~~g~~ latino. Il più vecchio dei msr: latini quello di Silos in Espagne (sec: ~~IX~~ ed forse VIII) pubblicato dal sig. Aubé per la prima volta nell [illegible] ~~ou~~ si presenta

Questi nomi si [illegible] al testo latino: [illegible] il Mabillon si legge: [illegible] Claudiano [illegible] nella quale [illegible] facilmente si [illegible] nomi ~~[illegible]~~ che quasi di [illegible] Condiano [illegible]:

Le stesse tracce sono ancora visibili nella [illegible] presente e prestante Claudio [illegible] nel msr: [illegible] existente Claudio [illegible] tutto [illegible] è omesso questo si spiega coll' interesse del copista - che non potendo capire la corruttela e ~~[illegible]~~ la ~~[illegible]~~ correggevano alla meglio o ~~[illegible]~~ rinunciando ~~[illegible]~~ a trovare una renazione soddisfacente preferivano ometterla. - |

trescata spessissime amplificazioni che non esistono nel greco o in forma più breve -
Esempi:

testo greco:
Tunc Sat. proc: S. Sperato dixit: Perseveras similiter christianus esse?
& S. Sat. dixit: Chr. sum - Idem vero & reliqui omnes ss. dixerunt.

Colb:
Sat. proc. S. Sper. dixit: Perseveras ut video esse christianus
S. Sper. dixit: Hanc perseverantiam christianam non meis viribus sed divini muneris me habere confido. Proinde si vis fixam cordis mei scire sententiam, christianus sum. In hac ergo confessione & ceteri Dei mm. consenserunt.

Un altro esempio di amplificazione eloquente rettor: abbiamo dove il proc: domanda ai cristi: se vogliono accettere una dilazione di trenta giorni -
nel testo gr: la risposta è breve e decisa nei mss. di Baro: un po' amplificata mss. Colb: d'una lunghezza fastidiosa -

Testo di Baronio:
Sat... dixit Sperato: Persevaras ut Christianus sis:
Sp. dixit: Etiam persevero & vos audite quia Chr. sum.
Audientes omnes qui cum illo retenti fuerant consenserunt confessioni illius dicentes: sumus & nos pariter christiani. .

Testo di Tilos
Sat. proc: Sper: s: dixit: Perseveras, ut video, esse christianus.
S. Sper: dixit: Hanc perseverantiam non meis viribus sed divini muneris me habere confido. Proinde si vis fixam cordis mei habere sententiam, quia chr. sum, quidquid mihi & suppliciis inferre volueris libenter pro nomine D. Dei mei I. Chr. incipiens sustinea.
In hac ergo confessione exeteri Dei mm. consenserunt.

Un altro esempio di amplificazione si trova nel codice di [illegible]: questo divide il processo in 2 giornate e tre azioni.
Il primo giorno sono interrogati i due uomini dopo di che il giudice ordina: dimandentur i carcerieri, quindi si ripone in [illegible] prigione —
Il secondo giorno tutti sono presentati al tribunale: ma il [illegible] giudizio [illegible] donne.
Dopo di che [illegible] praecipit [illegible] servari e separari —
Comincia poi la terza azione con interrogatorio di Susanna e dei suoi servi. al fine della quale il giudice pronunzia sua sentenza —
Questa distribuzione in se pure verosimile ~~es non con agge~~ essendo l'interrogatorio verissimo contraria al testo greco nel quale tutto il processo comincia e finisce in una sola azione. E ciò il testo greco è confermato dagli altri mss: latini donde che nel testo di Osorrio abbiamo un altro esempio di amplificazione arbitraria.

Ma se il testo greco è realmente superiore ai diversi testi latini, nasce l'altra questione, se è veramente l'originale del quale come delle origini primitiva fluissero tutte le traduzioni o parafrasi latine?
A questa domanda abbiamo due risposte: una negativa l'altra positiva.

La prima è del prof. Usener.
Egli pretende che il testo greco non è l'originale, ma traduzione d'un originale latino
ove 1° graece eni dici neq agi cora proco. Afri potuerunt
2° neq scripta esse Carthagine probabile e
3° atq insunt quae equide nisi ex sermone latino explicare nescio velut παλαιότης pro eo q. e. δόξα aut πίστις (persuasio aut διαμείναι περιμένειν latine perseverate eo —

L'altra opposta opinione è del sig. Aubé
Egli crede che le corruttele dei mscr. latini si spiegano unicamente, se questi furono tradotti dal greco.
Allora il traduttore abbastanza ignorante prese il nome proprio ἐπὶ Περσεύντος per il genetivo d'un participio

ed avendo capito che era presente
il cos. Condiano, cambiò poi il
plurale ~~..~~ τῶν ὑπάτων nel singo:
omise il ἀνθύπατον non sapendo
[illegible] nessun senso chiaro e così
ebbe origine la curiosa locuzione
~~[illegible]~~ o praesente o praestante
Claudio cos. o Claudiano cos.
(nel fragm. di Mabill: si trova anche
bis)
Credo però che anche senza questa
ipotesi si potrebbe spiegare la
stessa corruttela. Se ~~nel~~ il testo
latino primitivo cominciava colle
parole Praesente bis Condiano
coss: ognuno vede che in una
età posteriore quando l'istituzione
[illegible] era già caduta in oblio
[illegible] si poteva farne praesente
[illegible] Claudiano cos: supponendo
[illegible] abbreviazioni e questa [illegible]
[illegible] diede poi origine alle variazioni
praesidente, praestante, existente.
Un altra congettura del sig.
[illegible] benché non è più concludente.
[illegible] fine degli atti greci leggiamo
tutti i nomi de' 12 martiri che senza
grande pena si riconoscono nelle
forme stropiate del testo latino.
Un nome però è tutto diverso.

Nel greco si legge al 7° posto: Καὶ Λεστῖνοι nei inscr. latini Laetantiu o Lactantiu. Questa differenza il sig. Aubé la spiega di questo modo: il traduttore [illegible] la prima sillaba per la copula et scrisse et Lestinum, nome che poi fu cambiata in Laetantiu o Lactantiu.

Il sig. Duchesne (Bulletin Critique 1887 n. 12) osserva anche che ~~il greco è una traduzione dal un originale latino~~ colla stessa facilità si potrebbe ammettere che il greco Καὶ Λεστῖνον è una corruttela del primo Καὶ Λακτάντιον ossia et Laetantiu.

Checchè ne sia è certo che il testo greco non presenta nessuna particolarità che ci forzasse di riguardarlo come traduzione del latino, alcuni latinismi che accenna l'Usener potendo spiegarsi di altra maniera. Dall'altra parte è indubitato che tutti i testi latini, ~~fuori~~ eccettuato uno solo, sono amplificazioni o parafrasi del nostro greco. Un solo testo latino il frammento di Mabillon, si accosta talmente al greco, che parecchie volte mi pare essere la traduzione letterale ma restandone solamente poche righe, non si può portare un giudizio più dettagliato.

Non potendo entrare adesso in più ampie ~~dettagli~~ considerazioni filolog: mi contenterò di accennare alcune conseguenze dell'importante scoperta.

1° La prima porterebbe sulla cronol. Tertullian: Malgrado le pazienti e dotissime ricerche del Lumper, del Pamelio e tanti altri fin ai più recenti dell'Uhlhorn si può sempre affermare col Fesler che la cronol: di Tertull: è oscura ed intricata, secondo me è un problema che aspetta ancora la sua soluzione. Di fatto tutte le cronologie Tertulliane hanno un grandissimo inconveniente che [illegible] tutta l'attività del grande scrittore in uno spazio di 12 o 15 anni cioè fra [illegible] - 211 o 215 al più. Questo fenomeno insolito che tutta l'operosità d'uno scrittore fecondo ed instancabile si sia svolta nello stretto spazio di 12 o 15 anni - spazio brevissimo in rapporto alla sua lunghissima età - in gran parte deve attribuirsi ai processi di Scilur: che si poneva fra 198 e 200. Rimosto questo ostacolo si apre un [illegible] campo per una revisione di questa cronologia così importante.

Ci da un esempio lucentente come si trasformavano gli atti de' santi, come c'entrava l'elemento rettorico che sopraffaceva l'elem: storico, come lentamente perdendosi il senso cronol: si trasportavano documenti da una epoca all'altra come i nostri atti passarono dai ~~tempi~~ primi mesi di Commodo alla metà del regno di Settimio Sev.

Ma ~~avendo~~ ~~questa~~ cot[esta] questione poichè sopra i così detti Scillitani 4.
essendo essa
speciale e non abbastanza matura,
passo ad una altra conseguenza
di più grande importanza.
2° Il sig. Aubé pubblicando
il testo sirid: con detta introduzione,
ha dovuto in essa ritirare alcune
sue affermazioni anteriori ma
non si accorse o non volle convenire
che tutto il suo sistema cronol:
storico come lo ha svolto nell'
anno scorso: Les Chrétiens dans
l'empire romain - è rovinato per
la base.
Di fatti che cosa afferma egli?
Che non è stata persecuzione generale
sotto Marco Aur: e partendo
da questa affermazione o nega
la veracità de' documenti cristiani
o ne abbassa il significato.
Aubé vuole ad ogni costo diminuire
il numero de' martiri in generale, massi-
mamente poi sotto Marco Aur:
Una certa scuola, che si pretende essere
storica, fa tutti i sforzi imaginabili
per glorificare cotesto imperatore
anche con danno de' christiani
che egli così fieramente perseguitò
Ma le dissensioni fra gli aderenti
della stessa scuola dimostrano
l'incertità dell'impresa. Il prof.

Keim in una opera postuma, pubbli:
cata dal ~~prof~~ sig. Ziegler - Rom u. das
Christenthum - basandosi sugli stessi documenti
che Aubé arriva ad un risultato per
diverso - Egli crede che la persecuzione
sotto Marco Aur: è stata così
terribile, che fu superata dalla
sola Diocleziana -. Questo risultato
è in piena conformità colle notizie
conservateci dagli scrittori tanto
eccles: quanto profani del sec. 2°.
Lo stesso Aubé (Histoire des persécutions
La polémique païenne p. 181-183,
cade in ~~due~~ spesse contradizioni che avrebbe
facilmente evitato se non fosse la
cieca predilezione pel suo sistema
Così parlando della opera antichr:
del filos: Celso la colloca nell
anno 178 e cita ancora le parole
colle quali il filosofo dipinge
la persecuzione -. Dice Celso: che
i nemici degli dei muojono colla
calma e coll'andare de' malfattori
che sono perseguitati, che
e restano : facendo me questa parte
delle esagerazioni è impossibile
di non avvedersi che Celso parla
d'una persecuzione grave e fiera
asserzione tanto meno sospetta che
viene dalla bocca d'un uomo che
ama ed encomia l'imperatore

regnante e che non ha nessun interesse di attribuire ~~caricare~~ al governo ~~dell'accusa di non meritat~~ una severità che non esisteva.

Lo stesso è affermato dalle apologie di Atenagora, Melitone, Milziade Apollinare che tutti asseriscono che gli imperatori, cioè Marco Aur. e Comm.º hanno dato la pace al mondo e far guerra agli cristiani - ebbe queste apologie ~~non~~ hanno nessun senso se allora non furono perseguitati i cristiani e le parole di Melitone conservate dall'Eusebio indicano che egli intendeva parlare di una persecuzione gnle.

Ma risponde Aubé, non ci abbiamo nessuna prova che negli ultimi anni di Marco Aur: i cristiani furono perseguitati nell impero, fuori di Lione. - Per spiegare le parole del Celso e di Melitone basta ammettere qualche processo isolato in Asia ma quanto a Roma e alla provincia africana non c'è nessuna traccia di persecuzione. —

Io credo che il nuovo testo greco da il colpo di grazia al sistema ipercritico del sig. Aubé. - Il testo dimostra ad evidenza che il proc: Sat: aveva iniziato una politica di persecuzione., ~~Se~~ Vero è che regnava già Comm.º, ma il sistema antico durava.

K. 18.
2. VII. 53. Jak